

To menn ved navn Morten Hegelund fra Viborg på 1500-tallet

Mester Morten Hegelund, sogneprest i Ålborg

Det første spor etter presten Morten Hegelund er da han den 13. april 1513 ble immatrikulert ved universitetet i Rostock som «Martinus Heclunth de Vrbergia». Den 14. april (die Tiburti) året etter tok «Martinus Hegelhunte» baccalaurgraden og den 9 oktober (die Dionysii) 1517 fikk «Martinus Hegelhunte» magistergraden samme sted.¹ Han var således fra Viborg og trolig født ca. 1493, siden studentene som oftest var rundt 19-22 år da de ble immatrikulerte ved et universitet. Magistergraden kvalifiserte for tittelen «mester», som han ble titulert hele resten av sitt liv.

Han hadde en bror ved navn Mads Hegelund. Dette kommer frem gjennom Hans Hegelund, sogneprest for Vorning, Hammershøj og Kvorning menigheter (Sønderlyng hrd., Viborg stift), som førte flere saker om rettigheten til prestegården i annekset Kvorning som ble fratatt hans forgjenger i embedet, Mads Hegelund, under reformasjonen. I en rettssak fra 1571 ble det lagt fram et tingsvitne fra 1545, hvor to av de som da brukte gården vitnet at de «stede och feste thieris gaarde af Her Matz Heggelundh then tid, han kom y siin broders Mester Morthenn Heggelundz stedh».² Morten Hegelund var således først sogneprest i Kvorning før han ble prest i Ålborg (Budolfi), et embete som kort før 1530 ble overtatt av hans bror Mads. De lærde strides om når dette prestebytting fant sted, for det finnes ikke direkte beskrevet i kildene. Det vi vet sikkert er at Mag. Morten var blitt prest i Ålborg i 1530, da han deltok på et møte i København.

Fra 1870 er disse to brødrene konsekvent tillagt farsnavnet Mortensen. Det ser ut til at det er Wiberg som er først ute med dette navnet, ved at både sognepresten i Vorning og sognepresten i Ålborg St. Budolfi begge får seg tillagt dette navnet. Ingen av de få kildene hans viser til oppgir imidlertid noe farsnavn.³ (Nå må det i parentes bemerkes at tre av Wibergs kilder har jeg ennå ikke hatt anledning til å undersøke, som er «AHN», som Wiberg oppgir er «Pastor Anders Hansen Nielsens fortreffelige Samlinger til Viborg og Aalborg stifter». Dette er trolig «A.H. Nielsen: Biografiske Oplysninger om Præsterne i Jylland ordnet efter Herreder og Sogne. Ny Kgl. Saml. Fol. 745, 5.»⁴ Den andre ukjente er «M. Nr. 497» som Wiberg kaller «Et Manuscript fra det store kongelige Bibliothek, hvori findes Rækker for Aalborg Stift og en Deel af Aarhus Stift». Dette må være Kallske saml. 4° 497, som iflg. Behrend inneholder diverse optegnelser om akkurat dette, begge samlingene er fortsatt i det kgl. Bibliotek i København.⁵ En tredje kilde er «Lkm ¾, Pastor Lakmanns Udkastning til en fuldstændig Beskrivelse angaaende gamle og nye mærkværdige Ting i Kjøbstæderne og paa Landet». Denne tror jeg ikke finnes på Kgl. Bibl. Uansett er dette håndskrevne samlinger av en type der man ofte finner mange feil og misforståelser, så selv om man her skulle finne de to brødrene med farsnavn, har jeg liten tro på at de der kan kildebelegges.) Med dette forbehold bygger jeg i fortsettelsen på at jeg til nå ikke har lykkes med å finne noen av de to brødrene nevnt med farsnavnet Mortensen i en eneste trykt primærkilde, og de er det temmelig mange av.

Den første som etter Wiberg bruker dette farsnavnet er A. Heise. Han skriver i en artikkel i 1871 om mester Mortens bror Mads Mortensen Hegelund (ingen av de mange kildene han oppgir eller siterer nevner imidlertid hr. Mads med noe farsnavn): «Rimeligst er det vel at anse ham for en Søn af Raadmand Morten Hegelund, der havde ledet Angrebet paa Biskop Jørgens Folk, da denne vilde lade Tavsens gribe,

¹ Adolph Hofmeister: *Die Matrikel der Universität Rostock*, Rostock 1889-1922, bd. 2, s. 51b, 58b og 67b.

² Dette diplom er gjengitt i A. Heise: *Kirkelige Forhold i Viborg Stift*, navnlig i Salling, paa Reformationstiden. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 5 (1869-71), s. 767-768.

³ S.V. Wiberg: *Personalhistorie, statistiske og genealogiske bidrag til en almindelig dansk præstehistorie*, Odense 1870-71, bd. 1, s. 13 og bd. 3, s. 629.

⁴ C. Behrend: *Katalog over Det Kongelige Bibliotheks Haandskrifter vedrørende Dansk Personalhistorie*, Det Kgl. Bibliotek, (København 1925), s. 61. <http://www.kb.dk/permalink/2006/manus/716/dan/61>.

⁵ C. Behrend: *Katalog over Det Kongelige Bibliotheks Haandskrifter vedrørende Dansk Personalhistorie*, Det Kgl. Bibliotek, (København 1925), s. 65. <http://www.kb.dk/permalink/2006/manus/716/dan/65>.

og som skal have været nærbeslegt med Tavsens Medhjælper, Korsbroderen Tøger Jensen.»⁶ Problemet med denne beretningen er at det fantes ingen rådmann ved navn Morten Hegelund i Viborg i 1526. Som jeg skal komme tilbake til nedenfor, var den Morten (Christensen) Hegelund som på den tiden bodde i Viborg en ung mann, faktisk trolig 8-10 år yngre enn mester Morten i Ålborg. Han ble tidligst rådmann i 1540-årene. Det er dermed utelukket at dette kan ha vært far og sønn. Det har da også mange genealoger i nyere tid innsett, og i stedet har man konstruert en hypotetisk Morten Hegelund som far til mester Morten i Ålborg og farfar til rådmannen Morten Christensen Hegelund i Viborg.

Morten og Mads Jenssønner Hegelund

Som nevnt er verken Morten eller hans bror Mads funnet nevnt med farsnavn i en eneste samtidig kilde, men er begge fra 1870 konsekvent tildelt navnet Mortensen i all preste- og kirkelitteratur. I 1529 fikk en mester Morten Hegelund kvittering for den kongeskatt fra Viborg stift han mottok og gjorde regnskap for i årene 1525 og 1526.⁷

25. februar 1529: Mester Morthen Hegelund fik Kvittans, at han har gjort Regnskab for den Kongeskat, som han oppebar i Aaret 1525 i Nørre Iuttlandt af Meyllszom, Synderliwng, Nørrelung, Henstte, Gyslum, Rindtzs, Ffiendtzs, Hønneborg, Røding, Nørre og Herre Herreder, og for den Kongeskat, som han oppe bar i 1526 af Meyllszom, Synderlung, Nørrelung, Rindz, Fiendtzs, Gislum og Hensted Herreder. Hans Udgift lagt mod hans Ind tægt, bliver han Kongen skyldig 219 Mk. 12 β, hvilken Sum Kongen naadig har eftergivet ham. Cum claus. consv. Samme Datum og Rel. III, 61 b; C, 203.

I en bevart regnskapsbok over inntekten av «Landehjelpen»⁸ 1524-1526, vises selve det regnskapet som han fikk kvittering for i 1529. Under overskriften «Viiborg stigt» står det følgende om «Lanndhielpenn» i året 1525:

Lucas Krabbe ffick quittantz paa lxxviij march, szom hand haffuer vpboeret i landthielp aff hans egne tiennere, oc aff hanns systems frue Annes Matis Lyckes effterleffuerskes tiennere vti Saling oc Fiensherret. Och paa xx march, szom handt antuordet paa fru Karintz her Niels Høgs ridders efftherleffuerskes vegne for hennes gaardseder for Eskier, oc xx march for hennes tiennere i Vanfulherret, xxvij march vj sz for hennes tiennere i Ty. Och paa 1 march, szom handt antuordet paa mester Morten Jenssens vegne aff then landthielp i Wiborgh stigth. Och sammeledis paa j^c xij mark ij sz j album, szom hand antuordet fraa seg paa bisp Jørenn Friiszes vegne for landhielp aff hanns tiennere. Datum Kolling die purificationis anno etc. mdxxv.

Mester Morten Jensen sende met Jens Huasz aff then landhelp, han haffuer vpboeret vtj Wiborg stiftt, viij^c xlij march j sz pa regnskap, ther bleff Jens Huasz quiteret for vtj Kolding mdxxv die Blasij [3. februar].

Jens Huasz fick quitants pa lvij march pa bispens aff Wiborgs vegne aff then landhielp bispens tiener vtj Salling vdgiffue skulle pa regnskap. Datum Kolding mdxxv feria 3^a post oculj [22. mars].

Jtem fick mester Morten Jens Huasz vj^c march, som han seier, her for vthen.⁹

Mester Morten Hegelund fikk således i 1529 kvittering for den kongeskatt som *mester Morten Jensen* hadde tatt i mot i året 1525 fra elleve herreder i Viborg stift. Det er ingen tvil om at dette må være samme mann. Rørdam gjenga kongebrevet fra 1529 i en artikkel i 1862 og tok da for gitt at han var identisk med den senere sognepresten i Ålborg:¹⁰

Aalborg hørte som bekjendt i Reformationstiden til Viborg Stift. Som denne Bys evangeliske Repræsentant optraadte ved forskjellige Lejligheder (paa Herredagen i Kjøbenhavn 1530 og ved Udarbejdelsen af Kirkeordinansen 1537) Mag. Morten Hegelund, en Mand, om hvem ellers ikke meget er bekjendt. Til nærmere Oplysning om ham kan tjene: 1529 fik han Kongens Kvittering for, »...[her gjengis kongebrevet sitert ovenfor]...« Denne Kvittering angaar jo rigtignok slet ikke kirkelige Sager, men tjener dog til, at vise, at Mester Morten Hegelund alt 1525 var en meget betroet Mand.

⁶ A. Heise: Kirkelige Forhold i Viborg Stift, navnlig i Salling, paa Reformationstiden. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 5 (Kjøbenhavn 1869-71), s. 722-723.

⁷ *Kong Frederik den Førstes danske Registranter*, [1523-1533], v/Kr. Erslev og W. Møllerup, Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, Kjøbenhavn 1879, s. 200.

⁸ Landehjelp var en særlig skatt til kongen (jfr. NHL) ... det samme som landehjelpsskatt.

⁹ Regnskapsbog over Indtægten af Landehjelpen 1524-1526. *Danske Magazin*, 4. række, 2. bind (1873), s. 37.

¹⁰ Holger Fr. Rørdam: Bidrag til den danske Reformationshistorie. I. Mag. Morten Hegelund i Aalborg. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 2 (1860-62), s. 723-724.

Ni år senere har han fått kjennskap til det ovennevnte regnskapet fra 1525 og har som redaktør og utgiver av *Kirkehistoriske Samlinger* lest A. Heises artikkel om M. Morten Mortensen Hegelund og skriver selv i samme nummer av tidsskriftet om mester Morten Hegelund:¹¹

For det første bemærkes da, at han ikke maa forvexles med den Mester Morten Hegelund, som 1525 og flg. Aar oppebar Kongeskatten i en Del af Viborg Stift; denne var nemlig kongelig Sekretær, og hans fulde Navn var Morten Jensen Hegelund, medens Reformatoren hed Morten Mortensen Hegelund. Den sidste begyndte, som allerede Worm har oplyst, sin præstelige Virksomhed som Sognepræst i Vorning, Kvorning og Hammershøj i Viborg Stift. »Derefter blev han kaldet til Aalborg, hvor han 1527 begyndte at prædike Evangelium i Budolphi Kirke«. I Vorning fik han, som Adjunkt Heise i det foregaaende har oplyst, sin ligesindede Broder Mads Hegelund til Efterfølger.

1) Worms Lexicon over lærde Mænd. III, 312.

Som vi så ovenfor var Rørdam i 1862 ikke i tvil om at dette var samme mann, men etter å ha lest A. Heises formodning om at brødrene Morten og Mads Mortenssønner kunne ha vært sønner av rådmannen Morten Hegelund i Viborg (som slett ikke var rådmann i 1526), endrer han synspunkt, uten å ha undersøkt hva slags belegg det er for patronymet Mortensen, og mener at disse må være to ulike menn.

Spørsmålet er da: Fantes det virkelig to ulike mester (magister) Morten Hegelund i Viborg stift samtidig? (Ålborg by hørte også til Viborg stift på denne tiden.) Vi har først studenten Morten Hegelund fra Viborg som ble immatrikulert i Rostock i 1513 og tok sin magistergrad samme sted i 1517. Han forsvinner så sporløst og i stedet dukker det opp en Morten Jensen Hegelund som i 1525 og 1526 er i kongens tjeneste som verdslig embetsmann i Viborg stift, en tjeneste det også viese til i 1529. Så forsvinner også denne mannen sporløst og den førstnevnte Morten Hegelund blir prest i Vorning og like etter i Ålborg i 1530 eller like før. Jeg mener at dette må ha vært samme mann. Det finnes nemlig gode grunner til at han i 1525 og 1526 var i verdslig og ikke geistlig tjeneste. Én av dem er at han ble tidlig gift. Før reformasjonen ble innført var det ikke tillatt for gifte menn å bli presteviet.

Svaret på spørsmålet om når han giftet seg finnes i Ribe. Man mener nemlig at mag. Morten Hegelund i Ålborg var far til den senere rådmann, toller og borgermester i Ribe Peder Mortensen Hegelund († 1584). Det er Peder Terpager (1654-1738) som mener de var far og sønn. I sin bok om Ribe by gjengir han en liste over Ribes borgermestre som i sin tid fantes i byens gamle rådhus.¹² Der finner vi som nr. 12: «Peder Mortensen Hegelund Aalborg 1577-1584». Om ikke Ålborg angir fødestedet, må det i hvertfall være det stedet han vokste opp. Det gjør det svært sannsynlig at han var en sønn av mester Morten Hegelund i Ålborg. I en tidligere bok gjengir Terpager epitafier og inskriptioner som finnes i Ribe. Her er Peder Mortensen Hegelunds gravskrift gjengitt:

Her hvilis Salig PEDER HEGELUND, Canich oc Borgemester i Ribe, som hensof den 3 Maii, A. 1584.
Oc hvilis hos hannem MARINE LAVGISDAATER, hans Hustrv, som hensof den Dag Anno

For egen regning legger han (på latin) til overskriften «Peder Mortensen Hegelund, kannik og borgermester» og en kort biografi:¹³

PETRI MART. HEGELII, canonici & Consulis.
PETRUS HEGELIUS, natus Alburgi Patre M. MARTINO HEGELIO, acceptô in Academia HAFNIENSI Baccalavreatûs gradu, LOVANIAM ac LUTETIAS¹⁴ accessit, inde magnâ cum fruge reversus, ex MARIA LAGONIA thori in annos 26 consortie suscepit liberos 9, egit Consulem 7, Canonicum annis 3. Obiit 3 Maii Anno 1584, Ætatis 59.

Oversatt betyr dette omtrent: «Peder Hegelund var født i Ålborg som sønn av M. Morten Hegelund. Han tok baccalaurgraden ved universitetet i København og fortsatte [ved universitetene] i Louvain og Paris,

¹¹ Holger Fr. Rørdam: Fra Reformationstiden. Kirkehistoriske Smaabidrag: IV. Om Mester Morten Hegelund i Aalborg. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 5 (1869-71), s. 794.

¹² «Consules, quorum Nomina in interiori antiquæ Curie Camera sunt descripta: ...» Peder Terpager: *Ripae Cimbricae, seu Urbis Ripensis in Cimbria sitae descriptio ex antiquis monumentis, bullis, diplomatibus eruta et variis iconibus aeri incis et suis locis insertis illustrata, per Petrum Terpager*, (Flensburg 1736), s. 585.

¹³ Peder Terpager: *Inscriptiones Ripenses Latinæ, Danicæ, Germanicæ cum præmissa brevi urbis descriptione exscriptæ per Petrum Terpagium*. (Hafniæ 1702), s. 80, inskripsjon nr. 81. [med *Appendix Inscriptionum Ripensium, collecta & conscripta per Petrum Terpagium*. (Hafniæ 1714).]

¹⁴ Lutetia – et gammelt navn på Paris.

hvorfra han vendte hjem med stort utbytte [i kunnskap og lærdom]. Han levde i ekteskap med sin hustru Maren Laugesdatter i 26 år, fikk 9 barn, var borgermester i 7 år og kannik i 3 år. Han døde den 3. mai 1584, 59 år gammel.» (For flere opplysninger om Peder Mortensens liv og familie, se Kinch.¹⁵)

Som 59 år ved sin død i 1584, skulle han være født i 1525. Biskop Peder Jensen Hegelund skriver imidlertid bak i sin almanakk for året 1574 at Peder Mortensen (Hegelund) var født den 13. januar 1527.¹⁶ Hvilket av disse årene som er det riktige er det ikke så lett å vurdere i dag, men siden biskopens opptegnelse ble nedskrevet mens borgermesteren ennå var i live, gjør vel det denne opplysningen til den mest troverdige, men sikkert er det allikevel ikke. Det innebærer uansett at M. Morten Hegelund i Ålborg må ha giftet seg senest 1526, kanskje enda tidligere. På det tidspunkt var han allerede over 30 år gammel, så det er slett ikke urimelig at han var gift allerede i 1525. At han var en gift mann gir således en rimelig forklaring på hvorfor han var i verdslig og ikke geistlig tjeneste i 1525 og 1526, siden de første tilløp til reformasjonen først startet i slutten av 1525.

Et annet spørsmål som må forklares er hvorfor han ikke ble kalt prest da han fikk kvittering i februar 1529. Én mulig grunn kan være at kvitteringen viser til en stilling fire år tidligere og at opplysning om presteembete var irrelevant i sammenhengen. På dette tidspunkt var reformasjonen i full gang i Viborg stift, men det er uvisst om de få reformatoriske prestene som virket som prester på det tidspunkt ble regnet som prester formelt sett. Som vi så ovenfor, skrev Worm (i 1784) at etter først å ha vært sogneprest i Vorning, Kvorning og Hammershøj i Viborg Stift, ble han «derefter kaldet til Aalborg, hvor han 1527 begyndte at prædike Evangelium i Budolphi Kirke. Og paa den store Herredag, som blev holdt i Kiøbenhavn 1530. 8 Sept. nævnes han iblandt de Geistlige, som Kongen og Rigets Raad da indgave deres christelige Troes Bekiendelse, der var indbefattet i 43 Art. overeensstemmende med den Augsburgiske.»¹⁷ At han ble kallet til å preke Luthers lære i Ålborg er ikke ensbetydende med at han fikk et embete som prest eller ble presteviet. Prestevielse lå fortsatt under de katolske biskopenes myndighet og de ville neppe innsette noen luthersk prest. Det kunne derimot kongen, og det er kjent at Frederik I. utnevnte lutherske prester, hvorav Hans Tausen var den første. Noe slikt kongebrev finnes imidlertid ikke for Morten Hegelund, men Hans Tausen skal visst også ha ordinert prester (jeg må undersøke en hel del mer omkring disse forholdene, også de praktiske konsekvensene av beslutningen på Herredagen 1527, da Frederik I. innført religionsfrihet i Danmark). Det er allikevel fullt mulig at Morten Hegelund i februar 1529 ikke formelt sett ble regnet som prest.

De lærde er usikre på om Worms opplysning om at M. Morten kom til Ålborg så tidlig som i 1527 er riktig, for ingen har ennå funnet noe kildebelegg for det. Det er vel ikke urimelig å tro at dette årstallet kanskje kunne ha sammenheng med sønnens fødsel i året 1527 (som oppgitt i biskop Peder Hegelunds opptegnelser) og at man ut fra det har ment at han da måtte ha vært i en fast prestestilling, noe som var det normale på et senere tidspunkt. Dette var imidlertid en helt annen tid med andre regler. Nå kan jo denne sønnen også være født i 1525, om man skal tro Terpager. Det som synes å være hevet over enhver tvil, er at han uansett må ha vært gift før han ble luthersk prest. Men når han ble prest i Ålborg er således usikkert, likeså hvilket år hans yngre bror Mads overtok hans stilling som sogneprest i Vorning. Det eneste vi vet sikkert er at mag. Morten virket som prest i Ålborg i 1530. Tidspunktet da han fikk kvittering for regnskapet i 1525, den 25. februar 1529 kan ha vært nettopp denne overgangsperioden. En annen forklaring kan være at i denne usikre overgangsperioden mellom katolisisme og den lutherske lære kan det tenkes at embetsmennene i kanselliet ikke helt visste hvordan man skulle titulere en gift person som virket som prest, noe som vel formelt sett ennå ikke var helt tillatt, og har dermed bare utelatt tittelen.

For å oppsummere, finnes det således ikke noe grunnlag for å hevde at der var to ulike mester Morten Hegelund i Viborg stift i første halvdel av 1500-tallet. Det må være samme mann. Som jeg skal komme tilbake til nedenfor, er det heller ikke umulig at den Morten Hegelund som i 1526 er nevnt i Viborg i forbindelse med reformasjonsstridighetene der, kan ha vært denne Morten Hegelund og ikke den senere rådmannen med samme navn, som på det tidspunkt må ha vært en temmelig ung mann.

¹⁵ J. Kinch: *Ribe Bys Historie og Beskrivelse*. (Odde 1869-1884), bd. 2, s. 156-158.

¹⁶ Peder Hegelund: *Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1535-1613*, utg. ved Bue Kaae, (Historisk samfund for Ribe amt 1976), bd. 1, s. 101.

¹⁷ Jens Worm: *Forsøg til et Lexicon over danske, norske og islandske lærde Mænd, som ved trykte Skrifter have giort sig bekiendte (...)*, *Tredie Deel*, (Kiøbenhavn 1784), s. 312.

Mads Hegelund, sogneprest i Vorning

Om mester Morten Jensens Hegelunds bror Mads (Jensen) Hegelund er ikke mye kjent, men Mads Hegelund fra Viborg ble immatrikulert ved universitetet i Wittenberg den 4. juni 1525: «Matthias Hegeluth de Wyburg».¹⁸ Han var således fra Viborg, født ca. 1504, og var dermed 10-12 år yngre enn broren mag. Morten i Ålborg. Hans alder er ikke uten betydning, for også på denne tiden var aldersgrensen for å bli prest 25 år, (tror jeg, har ikke undersøkt nøyaktig ennå). Om fødselsåret er riktig estimert, kan han dermed ikke ha blitt prest i Vorning før tidligst i 1529, som antydnet ovenfor. I 1555 og 1559 er han nevnt som prost i Sønderlyng herred.¹⁹ Han er siste gang nevnt som sogneprest i en presteliste for Viborg stift datert 9. april 1568: «Mads Hegelund i Vorning».²⁰

Hans etterfølger Hans Mortensen Hegelund er første gang nevnt som sogneprest til Vorning, Kvorning og Hammershøj den 11. juni 1571. Da går han til sak for å få tilbake rettigheten til prestegården i annekset Kvorning, som ble fratatt hans forgjenger i embetet under reformasjonen. Det tyder på at han nylig var kommet til embetet, noe som indikerer at hr. Mads døde i tiden 1568-1570. Dette stemmer imidlertid dårlig med at hr. Mads' sønn Christen i 1571 forteller at hans far var prest i Vorning i 27 eller 28 år.²¹

Item itt Chrestenn Madzens, Her Matz Heggelundz søns breff, vdi huilcket hand bekiender, att hans fader Her Matz Heggelundh hagde samme tree sogner vdi xxvij eller xxviii aar, och ickj hans fader fick herlighedenn aff samme gaarde y xx aar, menn bønderne stede samme gaarde aff lensmanden och arbejdet till slotthet, med miere, samme breff och vinder bemelder.

Om hr. Mads døde i 1568 (etter 9. april), etter å ha vært prest der i 28 år, skulle det tilsi at han først ble prest i Vorning i 1540. Én mulig forklaring kan være at han ikke var prest for alle de tre sognene før fra ca. 1540, men en vel så rimelig forklaring er at tallene rett og slett er feilskrevet i dommen, slik at det egentlig skal være 37 eller 38 år, ikke 27 eller 28. Da skulle han i så fall ha vært prest fra ca. 1530. Også dette gjør at året 1529 er nærmere et realistisk presteskifte enn 1527.

Mester Morten Hegelunds sønner

Foruten den ovennevnte sønnen Peder, hadde Morten Hegelund i Ålborg også en sønn ved navn Povel Mortensen Hegelund, som i årene 1559-1560 oppholdt seg ved universitetet i København.²² Han ble senere sogneprest i Åby og Bjergsted (Kjær herred, Ålborg stift).²³ I følge Wiberg var han prest her i 1568,²⁴ og den 20. febr. 1584 underskrev «Povel Mortensen i Ouby» i Kjær herred kongehyllingsdokumentene.²⁵

I en bok av Dr. Niels Hemmingsen som har tilhørt Povel Hegelund, har han på et ledig blad bak i boka skrevet en del «Superscriptiones» (det man ofte skrev som tittel eller overskrift i brev) til menn som han må ha stått i forbindelse med. En av dem er til hans far Mag. Morten Hegelund i Ålborg:

Magne pietatis et eruditionis conspicuo viro M. Martino H. inclite ciuitatis Alburg, animarum curatori, patri suo sibi longe charissimo.

Dermed er det ingen tvil om at disse er far og sønn. En annen «superscriptio» (overskrift) er til Hans Mortensen Hegelund, student i København:

Pietate, eruditione ac morum integritate conspicuo adolescenti Johanni Martini Hegellio, Haffnie liberalium artium studiis operam danti, commilitoni et amico sibi longe charissimo.

¹⁸ Holger Fr. Rørdam: De Danskes Studeringer i Wittenberg i Reformationstiden, *Kirkehistoriske Samlinger*, 2:1 (1857-1859), s. 463.

¹⁹ A. Heise: *Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker fra ældre viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie 1200-1559*. Gyldendalske Boghandel (København 1879), s. 304-305 og 332.

²⁰ Holger Fr. Rørdam: Præsterne i Viborg Stift 1568, *Kirkehistoriske Samlinger*, 3:5 (1884-1886), s. 515.

²¹ I et diplom gjengitt i A. Heise: *Kirkelige Forhold i Viborg Stift, navnlig i Salling, paa Reformationstiden. Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 5 (1869-71), s. 769.

²² Holger Fr. Rørdam: Fra Reformationstiden. *Kirkehistoriske Smaabidrag*: IV. Om Mester Morten Hegelund i Aalborg. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 5 (1869-71), s. 801-802.

²³ Rettelser og Tillæg. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 6 (1872-73), s. 854.

²⁴ S.V. Wiberg: *Personalhistorie, statistiske og genealogiske bidrag til en almindelig dansk præstehistorie*, Odense 1870, bd. 1, s. 13.

²⁵ Holger Fr. Rørdam: Præsterne i Nørrejylland i Aaret 1584, *Kirkehistoriske Samlinger*, 3:2 (1877-1880), s. 202.

Dette må være den Hans Mortensen Hegelund som ca. 1568-1570 ble sogneprest i Vorning. Det er nærliggende å tro at disse to har vært omtrent jevngamle (f. ca. 1535-1539) og de kan gjerne ha vært brødre. Povel kaller imidlertid ikke Hans for sin bror, men «sin våpenbror og aller kjæreste venn». Det er ikke tilstrekkelig for å kunne utelukke at de var brødre. At Hans i så fall overtok Vorning prestekall etter sin farbror Mads er også et indisium på slektskap. Hans Mortensen kunne imidlertid også gjerne ha vært en sønn av rådmann Morten (Christensen) Hegelund i Viborg. Foreløpig finnes det ikke indisier som peker tydelig mot den ene eller den andre av dem. Han er vel ellers den «Johannes Martini Hegelius» som ble innskrevet ved universitetet i Wittenberg 30. juli 1560.²⁶ Han var ennå prest i Vorning den 3. mars 1584, da han ved kongehyllingen ble skrevet som «Hans Hegelund i Vorning».²⁷ I følge Wiberg skal ha ennå ha vært i live i 1587, men det er uvisst når han døde.

Morten Christensen Hegelund i Viborg

I dette kapitlet skal jeg først etablere en realistisk kronologi for Christenssønnene Hegelund på begynnelsen av 1500-tallet ved å retolke et ofte sitert dokument fra 1537. Deretter vil jeg vise at det ikke fantes verken noen rådmann eller borgermester ved navn Morten Hegelund i Viborg i 1526, hvordan denne misforståelsen har oppstått og at den Morten Hegelund som faktisk *er* nevnt i Viborg 1526 (men uten noen tittel) mer sannsynlig kan være den ovennevnte Morten Jensen Hegelund. Til sist kort om det angivelige slektskapet mellom broder Tøger Jensen og den Morten Hegelund som er nevnt i Viborg i 1526.

En misforstått kilde fra Viborg

En mye sitert kilde er et dokument av 1537, gjengitt av A. Heise i *Diplomatarium Vibergense*. Denne boka består av tre deler: selve diplomsamlingen (Breve og Aktstykker) og deretter tre tillegg hvorav det andre består av korte notat fra nå tapte dokument. Dette tillegget kan således betraktes som en sekundærkilde. Det er i denne delen det nevnte dokumentet finnes.²⁸

Offvenß(?) Pedersdaatter Hegelunds Sønner, Morten Hegelund Raadmand, Peder Hegelund Borger i Viborg, Jens Hegelund Borger i Ribe, og Søren Hegelund 1537 gav noget Jord liggendes Østen til Bastue Jord, som kaldedes Alle Helgens Boder, som Jess Mattissøn Sochfod, hendes Morfader, gav til Messers Opholdelse for Alle Helgens Alter i Viborg Domkirke.

Dette er et notat som stammer fra Mag. Christen Erichsen (1639-1711), prest i Viborg og historiker. Han hadde på begynnelsen av 1700-tallet dels skrevet av og dels referert en rekke brev som en forberedelse til større historiske arbeider. Originalene gikk siden tapt og det er nå kun mag. Christens Erichsens (og et par andres) arbeider som er bevart.²⁹ Hans historiske arbeider er blitt kritisert av mange, dels fordi hans avskrifter kunne være unøyaktige, men også fordi han hadde en tendens til å legge mer inn i kildene enn det strengt tatt var belegg for. «Han er meget ukritisk», står det til og med i *Dansk Biografisk Lexikon*, et verk der man ellers vanligvis utelater de omtalte personers mindre heldige sider og egenskaper.³⁰

Opplysninger fra Christen Erichsen må derfor brukes med forsiktighet. Også det ovenfor gjengitte sitatet er uklart på flere måter. Det er altså et *referat* av et nå tapt dokument og det er uvisst hva som egentlig har stått i originalen. Det kan derfor ikke uten videre betraktes som en primærkilde.

At Offvens Pedersdatters sønner i 1537 antakelig har *bekreftet* at hennes morfar hadde gitt jordeiendommer til Alle Helgens Alter i Viborg for «Messers Opholdelse» er nok riktig. Men på det tidspunkt var reformasjonen innført og praksisen med gaver til «Messers Opholdelse» var forlengst opphørt. Gaven må derfor være gitt på et mye tidligere tidspunkt enn 1537, trolig på 1400-tallet, siden det dreier seg om Offvens Pedersdatters morfar og hun selv på det tidspunkt må ha vært godt over midtveis i livet.

²⁶ H. Friis: Danske studenter i Wittenberg 1560-1660. *Personalhistorisk Tidsskrift*, 14. rekke, bd. 3 (1961), s. 138.

²⁷ Holger Fr. Rørdam: Præsterne i Nørrejylland i Aaret 1584, *Kirkehistoriske Samlinger*, 3:2 (1877-1880), s. 205.

²⁸ A. Heise: *Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker fra ældre viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie 1200-1559*. Gyldendalske Boghandel (København 1879), s. 360.

²⁹ Hans samlinger finnes nå i Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling, under Universitetsbibliotekets samlinger som «Additamenta 80 fol.»

³⁰ C. F. Bricka (utg.): *Dansk Biografisk Lexikon, tillige omfattende Norge for Tidsrummet 1537-1814*. Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn). (Kjøbenhavn.1887-1905), bd. IV, s. 532. <http://runeberg.org/dbl/4/0534.html>.

Et annet viktig spørsmål er om Offvens Pedersdatter virkelig var skrevet med navnet Hegelund i originalen, eller om kan det ha stått «Hegelunds», altså enke etter en med navnet Hegelund. Eller det kan være Chr. Erichsen selv som tillegger henne ektemannens navn, en navnepraksis som så vidt var begynt å komme i bruk i hans tid. Man kan også lure på om hennes sønner hadde tatt hennes slektsnavn.

Vi merker oss også at ingen av sønnene er nevnt med farsnavn. Til nå har jeg heller ingen steder funnet noen av disse nevnt med farsnavn i noen primærkilde, (men jeg er da heller ikke på langt nær ferdig med å undersøke alt om disse). Hvor dette navnet egentlig stammer fra, har jeg ikke funnet ut ennå, men ser ikke bort ifra at det kan stamme fra Christen Erichsens notater (som jeg skal undersøke nærmere neste gang jeg er i København). Det er allikevel ikke usannsynlig at farsnavnet kan ha vært Christensen, ettersom flere av barna hadde sønner med navnet Christen. Noen Christen Hegelund i eller i nærheten av Viborg er imidlertid ikke dokumentert på begynnelsen av 1500-tallet. Sønnenes far Christen må imidlertid være død i 1537, siden det er Offven Pedersdatters sønner og ikke hennes ektemann som sørger for bekreftelsen.

Det neste problemet er når det dokumentet Erichsen refererer egentlig stammer fra. Sønnenes stilling stemmer nemlig ikke med deres posisjon i 1537. At Jens Hegelund ikke var borger i Ribe i 1537 kommer frem i et kongebrev av 6. mars 1538. Da fikk «Jens Heggelund, Borger i Viborgh» kongelig livsbrev for seg, sin hustru og ett barn på å bruke gården Bøgild (Lysgård herred, Viborg amt og stift) samt en eng under Karup prestegård som grenset til Bøgilds mark, mot å gi 1 tønne smør årlig til Silkeborg. Brevet var undertegnet av Jørgen Pedersen, rentemester.³¹ Dette må uten tvil være Jens Christensen Hegelund, på dette tidspunkt fortsatt bosatt i Viborg, som siden ble borger, rådmann og borgermester i Ribe. Hans sønn, biskop Peder Hegelund, skriver i sin dagbok den 23. november 1569 at faren hadde vært på Bøgild.³² Det ene barnet nevnt i brevet må ha vært hans (trolig) eldste sønn Christen, som overtok denne gården etter sin fars død den 18. mars 1571 og ble boende der resten av sitt liv.³³ (Rentemester Jørgen Pedersen i Ribe skal ha vært gift med Jens' søster Anne.)

Morten Hegelund var heller ikke rådmann i 1537. Den 3.-5. mai samme år møter nemlig Morten Hegelund på rettertinget i Viborg. Han opptrer da som fullmektig for hospitalet i Viborg i to saker, og i en tredje sak som fullmektig for en Christen Sørensen. Han kalles verken borger eller rådmann.³⁴ Morten Hegelund er første gang nevnt som rådmann i Viborg i 1545 da han fikk kongebrev på en gård kalt Hafgård og et øde byggested kalt Polsgård,³⁵ og siden flere ganger det samme frem til sin død 15. juli 1574.³⁶ Han skal også være nevnt i 1542, men det har jeg (ennå) ikke funnet.

På det samme rettertinget, den 5. mai 1537, møtte også Peder Hegelund i Viborg som fullmektig for en innvåner av Viborg.³⁷ Heller ikke han er nevnt med noen tittel, noe andre borgere og rådmenn ble.

Tre av de fire sønnene må dermed ha hatt en annen status i 1537 enn den som fremgår av referatet, hvilket tilsier at det originale dokumentet må stamme fra et senere tidspunkt. Og det er heller ikke urimelig, for det var som regel i forbindelse med tvist omkring bruks- og eiendomsrett at slike dokument ble lagt fram i retten som bevis. Jeg er temmelig sikker på at dette også er tilfellet her. Men når stammer så originalen fra? Morten er som nevnt rådmann i 1545 (muligens alt i 1542), Peder ble siden rådmann (n. 1548), og deretter borgermester i 1559.³⁸ Jens er nevnt som rådmann i Ribe den 5. januar 1545.³⁹ Dersom

³¹ *Danske Kancelliregistranter 1535-1550*, v/ Kr. Erslev og W. Møllerup, Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, Kjøbenhavn 1881-1882, s. 59-60.

³² Peder Hegelund: *Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1535-1613*, utg. ved Bue Kaae, (Historisk samfund for Ribe amt 1976), bd. 1, s. 58.

³³ Peder Hegelund: *Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1535-1613*, utg. ved Bue Kaae, (Historisk samfund for Ribe amt 1976), bd. 1, s. 69, 72, 74, 82.

³⁴ *Det Kgl. Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's Tid, bd. 1 (1537-1540)*. v. Troels Dahlerup, (København 1959), s. 139, 171 og 173-174.

³⁵ *Danske Kancelliregistranter 1535-1550*, v/ Kr. Erslev og W. Møllerup, Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie, (Kjøbenhavn 1881-1882), s. 276.

³⁶ «Døde i Viborg min farbroder Morten Hegelund», skriver biskop Peder Hegelund i sin almanakk på denne dagen. bd. 1, s. 98.

³⁷ *Det Kgl. Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's Tid, bd. 1 (1537-1540)*. v. Troels Dahlerup, (København 1959), s. 158.

³⁸ 1559: «Eodem anno, die 24 Junij, nempe ipso die Joannis Baptistæ sepultus est Johannes Katt, proconsul Vibergensis, in cuius loco vocatus est Petrus Hegelund.» (Den 24. juni, selve St. Hans dag, ble borgermester i Viborg Jens Katt gravlagt, i hvis sted Peder Hegelund ble utnevnt.) Holger Fr. Rørdam: Uddrag af Præsten Christiern Nielsen Juels Aarbog. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 5 (1869-71), s. 350. *Viborg Købstads Historie* (bd. 3, s. 798) viser til samme kilde,

Erichsen hadde flettet inn sine egne opplysninger i dette referatet, noe mange gjorde (og fortsatt gjør), ville han nok ha tatt med at Peder var borgermester. Dermed må vi gå ut i fra at saken er ført i pennen før 1545, da Morten og Jens var blitt rådmenn (muligens før 1542), men etter 1538.

Hovedsaken er at de tre sønnene i 1537 ikke hadde de stillingene de er tillagt i det ovenstående referatet, som dermed må stamme fra et senere tidspunkt meste sannsynlig 1539-1544. Ut fra det jeg så langt har klart å kartlegge av disse fire sønnenes liv og levned, må de være født i tiden ca. 1503-1515. Rekkefølgen i det ovennevnte referatet er nokså sannsynlig aldersrekkefølge. Den eldste Morten må da være født ca. 1503-1505, Peder ca. 1505-1506 og Jens ca. 1508. Søren og datteren Anne vet jeg ennå for lite om til å estimere noe sannsynlig fødselsår, men de er temmelig sikkert yngre enn de tre førstnevnt. Dette er av avgjørende betydning for å bestemme hvem den Morten Hegelund nevnt i 1526 var.

Morten Hegelund i Viborg 1526

Ovenfor siterte jeg A. Heise, som i en artikkel i 1871 skrev at Mads Mortensen Hegelund sannsynligvis var en sønn av rådmann Morten Hegelund i Viborg «der havde ledet Angrebet paa Biskop Jørgens Folk, da denne vilde lade Tavsens gribe» og videre at det fantes ingen rådmann ved navn Morten Hegelund i Viborg i 1526. Som vist ovenfor var Morten Christensen Hegelund trolig født ca. 1503-05 og kan dermed ha vært høyst 23 år gammel i 1526.

De hendelsene Heise beskriver var de første tilløp til reformasjonen, som fant sted i Viborg i tiden 1525-1527. Hans Tausen var den første som preket Luthers lære i Danmark, og det gjorde han først i Viborg. Hans Tausens sentrale rolle under reformasjonens innførelse i Danmark har medført at mye ble skrevet om ham, allerede på 1500- og 1600-tallet. Mange av datidens historieskrivere er i ettertid levnet liten ære i forhold til pålitelighet og etterrettelighet. Likevel ble disse historieskriverens arbeider dels ukritisk benyttet som kilder til langt ut på 1800-tallet. Til den ovenstående beretningen oppgir Heise «Krogs Viborgs Beskr. S. 183» som kilde. Der står det:⁴⁰

«Da Biskop Jørgen Friis, som da boede paa Hals Slot, fik dette at vide, forbød han ei aleene strax Mag. H. Tausen at prædike, og ei at befatte sig med hans Kirke, men forbød ogsaa Borgerskabet at tage ham i Forsvar, hvilket Forbud de dog ikke agtede; men paa det at bemeldte Biskop med sine Folk ikke uformodentlig skulle overfalde ham, sloge de Jernlænker tvertover Gaderne i Byen, og forsamlede sig med Vaaben og Væрге for at beskytte deres Præst, naar de ville høre ham prædike. Blandt disse tappre Borgere var Raadmand Morten Hegelund, Broder Thøgers nær beslægtede, den fornemste; thi han, som en myndig og høiagtet Mand satte Mod i de andre Borgere, og formanede dem at være eenige i at opfylde deres Pligt.»

Krogs beretning fra 1779 bygger på den ovennevnte mag. Christen Erichsens optegnelser, som i dag finnes i håndskriftsamlingen ved det Kongelige Bibliotek i København. (Jeg har tidligere sett på disse optegnelsene, men ikke akkurat det som gjelder Hegelund generelt og denne saken spesielt. Det skal jeg gjøre neste gang jeg tar turen til København.) Hvilke kilder Erichsen har benyttet seg av er uvisst, men han har muligens hatt tilgang en muntlig beretning som Morten Hvass (sogneprest i Sortebrødre Kirke i Viborg 1542-1577) i året 1576 fortalte kanniken Jens Bloch i Viborg, og som denne skrev ned og sendte til den daværende rektoren (siden biskop) i Ribe Peder Jensen Hegelund i et brev datert 19. juni 1576. Dette brevet er fortsatt bevart i original. Morten Hvass hadde neppe opplevd dette selv, for han kan knapt ha vært mer enn 12 år gammel 1526, men historien er nok ofte blitt ham fortalt. Her følger det avsnittet der Morten Hegelund er nevnt:

Interea temporis missæ et alii ritus papistici in æde cathedrali peragebantur; et inter alios sacrificulos fuit quidam ob elatam vocem *Stentor* dictus, Hr. *Claus Rober*. Quodam die cum ipse missam mussitaret, civis quidam, *Christiernus Stub*, conductus vel ab aliis, non insvavibus congerronibus, allectus, potius accurrit, calicem ei præripit et in pedes conjicit. Sacrificulus fugientem insequitur &c. Hanc non tragædiam sed catastrophem risu excipientes plurimi, præcipue *Martinus Hegelius*, hunc *Roberum* cum suis complicitibus compescuerunt, et extemplo suggestum conscendit *Tausanus* (ut vel forte fortuna vel dei providentia eodem

men skriver at Peder Hegelund avløste Jens Katt, som døde i juni 1557, og samtidig at Peder Hegelund var borgermester fra 1550.

³⁹ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark fra Reformationen til Nutiden, i uddrag* [1535-1765], Rigsarkivet (København 1892-1955), bd. 1, s. 21-22.

⁴⁰ Andreas Christian Krog: *Samlede Efterretninger om Viborg bye i ældre og nyere tider*. (Viborg 1779). Faksimileutgave utg. av Rosenkilde og Bagger, (København 1977), s. 183.

tempore in templum venerat) et pro concione interpretatus est locum Apoc. XIV. Cecidit, cecidit Babylon illa, et scholastici mutata priore forma Psalmos Danicos a Tausano aliisque compositos concinere cæperunt.⁴¹

Hans Tausen hadde fått lov til å bruke Gråbrødre kirke i Viborg for å preke for borgerne. Sitatet forteller at de katolske messene fortsatte der som før, men at en dag da en prest ved navn Claus Rober betjente kirken, hadde borgeren Christen Stub, på oppfordring av andre, revet fra ham kalken og kastet den foran hans føtter, hvorpå presten flyktet ut. Slik sett skjedde ingen ulykke, men forskrekkelsen ble brutt ved at latteren brøt løs, fremfor alt Morten Hegelund, og da presten forlot kirken gikk Tausen straks opp på prekestolen og holdt preken for borgerne. (NB! Denne oversettelsen er verken ordrett, komplett eller helt nøyaktig, utover det som gjelder M.H.). Dette er alt som står om Morten Hegelund i 1526. Han er verken kalt rådmann eller borgermester, han har ingen spesiell aktiv deltakelse utover å være til stede, han er bare omtalt som den som lo mest. Såvidt meg bekjent, er dette den eneste beretning fra 1500-tallet om reformasjonsstridighetene i Viborg der Morten Hegelund er nevnt ved navn, og den er fortalt 50 år etter at begivenhetene fant sted.

H. Knudsen, som har gjengitt dette brevet i en grundig artikkel, skriver at denne Morten Hegelund må ha vært den borgermesteren som Ursin i sin bok om stiftstaden Viborg (utkom i 1849) har med på en borgermesterliste og der oppgitt å være nevnt i 1526.⁴² Den aktuelle delen av Ursins beretning om reformasjonens innførelse i Viborg er til forveksling lik Krogs, slik den er sitert ovenfor.⁴³ Den eneste forskjellen er at Ursin kaller Morten Hegelund for borgermester, mens Krog kaller ham rådmann. Også Morten Hvass' beretning (det latinske sitatet ovenfor) er gjenfortalt av Ursin, som der kaller ham «Borgemester Hegelund».⁴⁴ Som vi ser ovenfor, står det slett ingen tittel i originalen. I «Viborg Købstads Historie» er det gjort oppmerksom på at Ursin feilaktig kaller ham borgermester.⁴⁵ Hvorfra Ursin har fått opplysningen om Morten Hegelund som borgermester er uvisst. Selv om dette utvilsomt er feil, har ikke det forhindret at denne opplysningen fortsatt florerer rundt på internett, og da enkelte steder tillagt den fiktive faren til mag. Morten Hegelund i Ålborg. Som jeg nå har vist, kan Morten Christensen Hegelund i 1526, i en alder av høyst 23-25 år umulig ha vært rådmann.

Vi vet ikke hvor Morten Jensen Hegelund holdt til i 1526, men det er ikke urimelig å anta at det var i Viborg. Ettersom han kort tid senere ble luthersk prest, er det ganske sannsynlig at han i så fall kan ha vært ganske aktiv under Hans Tausens opphold i Viborg. Den Morten Hegelund som er nevnt i 1526, kan dermed like gjerne – og kanskje mer sannsynlig – ha vært den senere Ålborg-presten Morten Jensen Hegelund.

Et påstått slektskap

Krog skriver i 1779 om hendelsene i Viborg i 1526 at «Blandt disse tapre Borgere var Raadmand Morten Hegelund, Broder Thøgers nær beslægtede».⁴⁶ Som vist ovenfor er dette også gjentatt av A. Heise i 1871.⁴⁷ Denne opplysningen tror jeg må stamme fra Christen Erichsen og er alene av den grunn tvilsom (må allikevel undersøkes nærmere). Jeg ser ikke bort i fra at det kan være en forveksling fra Morten Hvass' ovennevnte brev der det står at magister Jørgen Jensen Sadolin, senere biskop på Fyn, var Hans Tausens nærbeslektede («magister Georgius, Fionensis postea superintendens, Tausano familiaris»)⁴⁸ Slektskapet består av at Tausen visstnok ble gift med Jørgen Sadolins søster. Skulle påstanden om slektskap mellom

⁴¹ H. Knudsen: En gammel Krønike om Graabrødrenes Udjagelse af deres Klostre i Danmark, *Kirkehistoriske Samlinger*, 1. rekke bd. 1 (1849-52), s. 376-378, med korreksjoner og tilføyelser til dette brevet av H. Fr. Rørdam i *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, 3. bind (1864-66), s. 7.

⁴² M.R. Ursin: *Stiftstaden Viborg, en topographisk, historisk og statistisk Beskrivelse med tilhørende Grundtegnning*. (Kjøbenhavn 1849), s. 69.

⁴³ M.R. Ursin: *Stiftstaden Viborg, en topographisk, historisk og statistisk Beskrivelse*. (Kjøbenhavn 1849), s. 300.

⁴⁴ M.R. Ursin: *Stiftstaden Viborg, en topographisk, historisk og statistisk Beskrivelse*. (Kjøbenhavn 1849), s. 302.

⁴⁵ Sven Aakjær (red.): *Viborg Købstads Historie*. (Viborg Byraad 1940), bd. 3, s. 819.

⁴⁶ Andreas Christian Krog: *Samlede Efterretninger om Viborg bye i ældre og nyere tider*. (Viborg 1779). Faksimileutgave utg. av Rosenkilde og Bagger, (København 1977), s. 183.

⁴⁷ A. Heise: *Kirkelige Forhold i Viborg Stift, navnlig i Salling, paa Reformationstiden*. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 5 (Kjøbenhavn 1869-71), s. 722-723.

⁴⁸ H. Knudsen: En gammel Krønike om Graabrødrenes Udjagelse af deres Klostre i Danmark, *Kirkehistoriske Samlinger*, 1. rekke bd. 1 (1849-52), s. 374.

broder Tøger og Morten Hegelund allikevel ha noe for seg, er nok dette heller mag. Morten Jensen Hegelund.

Gården Hegelund i Salling

Det finnes bare ett sted i Danmark med navnet Hegelund, og det ligger i Nørre herred i Viborg amt, i sognet Torum (i Junget & Torum pastorat) i Salling. Salling er en stor halvøy i Limfjorden, like øst for øya Mors og nordvest for Viborg. Det er ikke urimelig å tro at slekten Hegelund opprinnelig kan ha sitt opphav her.

På et retterting i Viborg den 26. april 1541 la Oluf Munck frem et brev fra Harre herredsting (i nærheten av Torum), utstedt av herredsfogden Anders Jensen m.fl., der en rekke menn var innstevnet, deriblant «Niels Ienssen y Hegelundh», med begrunnelsen: «baadhe fore hoffuittgielddt oc faldzmaall, for the haffue slagitt mett pulswadh emodh k. mats. breff oc befalling etc.»⁴⁹ Denne *Niels Jensen i Hegelund* må ha vært en voksen mann i 1541 og kan gjerne ha vært jevngammel med Morten og Mads Jenssønner Hegelund. Det er fristende å gjette på at det kan ha vært en bror av dem. Likeledes er det fristende å gjette på at han kan ha hatt en sønn Niels eller en datter gift med en Niels, som igjen hadde sønnen Niels Nielsen Hegelund (ca. 1571-1631), sogneprest i Sønderhå i Hassing herred i Tisted amt. Han har flere etterkommere, hvorav (minst) en i Norge.

Den 31. august 1569 døde ærlig mann *Laurits i Hegelund* og ble gravlagt på Torum kirkegård i Salling den 1 september. (1569: «Anno eodem, vltimo die Augusti, obiit honestus vir Lau in Hegelund ac sepultus primo die Septembris in cœmeterio Thorum in Salingia.»)⁵⁰ Uten farsnavn er det vanskelig å knytte ham til de andre Hegelundene.

Jens Andersen Hegelund i Viborg

«Jens Andersbønn Heggelund» er den 3. juni 1577 nevnt som rådmann i Viborg, da han sammen med borgermesteren og flere andre rådmenn møtte på byens vegne på rettertinget i Viborg.⁵¹ Denne Jens Andersen Hegelund har ikke tidligere vært kjent og er heller ikke med i den fyldige rådmannsoversikten i «Viborg Købstads historie». Det er nok grunnen til at det i kommentarene er foreslått at navnet kanskje er feilskrevet for Nils Andersen Skriver, nevnt som rådmann i 1581 og 1585. Han skal ha vært gift med Margrete Pedersdatter Hegelund. Én gang feilskrift er mulig, men ikke to, for «Jenss Anndersønn Hegelund» er også nevnt i Viborg ca. 1565, da han møtte i tamperetten som vitne på sin (ikke navngitte) kones vegne.⁵² (Dommen er ikke datert, men utgiverne mener at den må stamme fra sjuårskrigen 1563-70, siden det i denne saken er snakk om en soldat i vinterleie.) Dermed har det uten tvil eksistert en rådmann ved navn Jens Andersen Hegelund i Viborg i 1570-årene, hvis opphav er ukjent. Som rådmann i 1577, kan han senest være født i 1535, men kan ikke ha levd i særlig lang tid etter 1577, siden han ikke senere er nevnt i kildene. Hans far Anders kan da være født på begynnelsen av 1500-tallet. Noen Anders Hegelund er ikke kjent, men Jens Andersen Hegelund kan vel like gjerne ha fått sitt slektsnavn fra sin ukjente mor, kanskje en søster av av Christenssønnene i Viborg, eller han kan være oppkalt med både for- og etternavn etter sin bestefar, eller moren kan ha vært enke etter en Jens Hegelund. Teoretisk sett skulle det vel også være mulig at han kunne være en halv- eller stebror til de ovennevnte Morten og Mads Jenssønner Hegelund, hvis deres mor (eller stemor) giftet seg på ny med en Anders og oppkalte sønnen etter sin første ektemann med for- og etternavn.

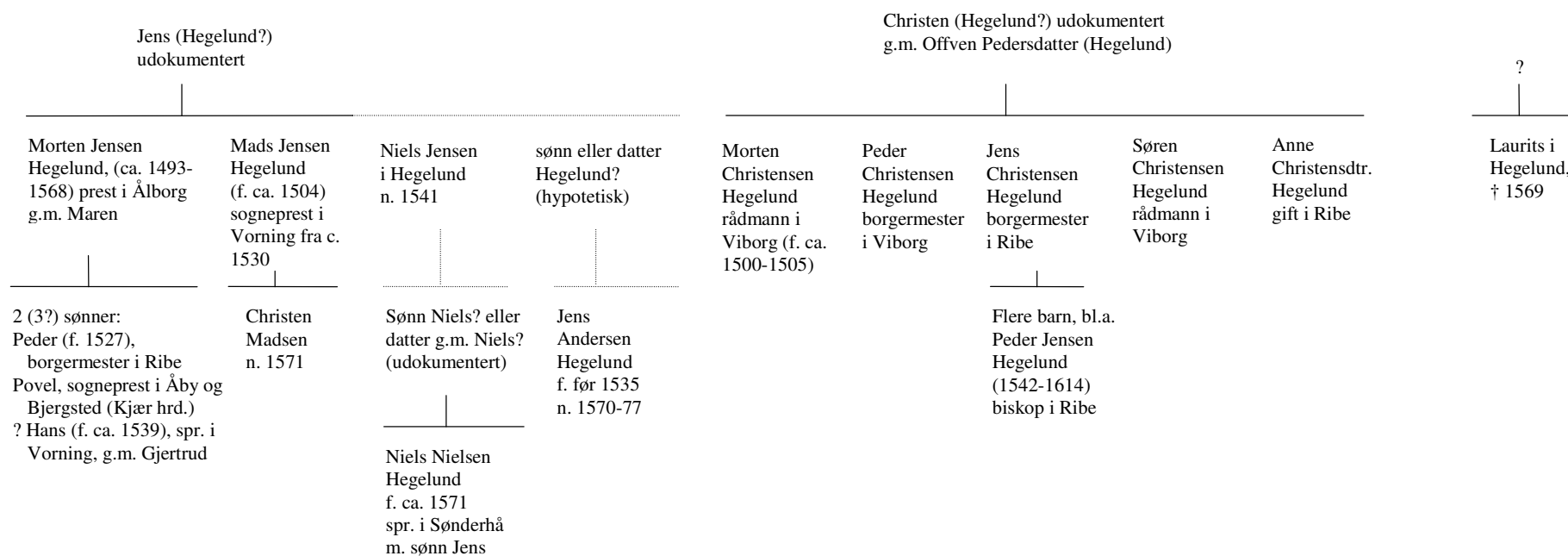
⁴⁹ *Det Kgl. Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's Tid, bd. 2 (1541-1543)*, v. Troels Dahlerup, (København 1969), s. 672.

⁵⁰ Holger Fr. Rørdam: Uddrag af Præsten Christiern Nielsen Juels Aarbog. *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rekke, bd. 5 (1869-71), s. 358.

⁵¹ *Danske domme 1375-1662, de private domssamlinger*, ved Erik Reitzel-Nielsen og Ole Fenger, Danske Sprog- og Litteraturselskab, (København 1978-1987), bd. 3, s. 260 og 262.

⁵² *Danske domme 1375-1662, de private domssamlinger*, ved Erik Reitzel-Nielsen og Ole Fenger, Danske Sprog- og Litteraturselskab, (København 1978-1987), bd. 2, s. 260.

De eldste kjente ledd av slekten Hegelund fra Viborgtrakten

Tavle